

УКРАЇНА

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА

ВОСЬМЕ СКЛИКАННЯ

РІШЕННЯ

від 08 квітня 2021 року № 43-4/2021

м. Хмельницький

Про програму охорони
навколишнього природного
середовища Хмельницької
області на 2021 – 2025 роки

Розглянувши подання голови Хмельницької обласної державної адміністрації та керуючись пунктом 16 частини першої статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», обласна рада

ВИРІШИЛА:

1. Затвердити програму охорони навколишнього природного середовища Хмельницької області на 2021 – 2025 роки (далі – Програма, додано).

2. Рекомендувати Департаменту фінансів обласної державної адміністрації передбачити кошти на фінансування заходів Програми.

3. Рекомендувати обласній державній адміністрації щорічно інформувати обласну раду про хід виконання Програми.

4. Контроль за виконанням рішення покласти на постійну комісію обласної ради з питань будівництва, житлово-комунального господарства, інвестиційної політики, природокористування та екології.

Голова ради

Віолета ЛАБАЗЮК

Додаток
до рішення обласної ради

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення обласної ради
від 08 квітня 2021 року
№ 43-4/2021

ПРОГРАМА
охорони навколишнього природного середовища
Хмельницької області на 2021 – 2025 роки

ПАСПОРТ ПРОГРАМИ

1.	Розробник програми	Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації
2.	Співрозробники програми	Департамент освіти і науки облдержадміністрації, Регіональний офіс водних ресурсів, Головне управління Держпродспоживслужби, Державна екологічна інспекція, Управління Державного агентства рибного господарства у Хмельницькій області, Хмельницьке обласне управління лісового та мисливського господарства, НПП «Подільські Товтри, НПП «Мале Полісся», районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, вищі навчальні заклади
3.	Відповідальні виконавці програми	Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації
4.	Учасники програми	Департамент природних ресурсів та екології та інші структурні підрозділи облдержадміністрації, Регіональний офіс водних ресурсів, Головне управління Держпродспоживслужби, Управління Державного агентства рибного господарства у Хмельницькій області, Хмельницьке обласне управління лісового та мисливського господарства, НПП «Подільські Товтри, НПП «Мале Полісся», Центрально-Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства, вищі навчальні заклади, інші зацікавлені суб'єкти.

5.	Термін реалізації програми	2021-2025 роки
5.1.	Етапи виконання програми	I етап: 2021 – 2022 роки, II етап: 2023 – 2025 роки
6.	Джерела фінансування заходів Програми	Державний (у тому числі державний фонд охорони навколишнього природного середовища), місцеві бюджети (у тому числі місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища), інші джерела, не заборонені чинним законодавством
7.	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми, млн гривень.	1 304,845

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Програма охорони навколишнього природного середовища Хмельницької області на 2021-2025 роки (далі Програма) – це система принципів, пріоритетних напрямків та конкретних заходів у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованих насамперед на створення сприятливого середовища та екологічно чистого, здорового, різноманітного природного довкілля на засадах сталого розвитку для діяльності нинішнього та майбутніх поколінь, припинення деградації природних екосистем та поліпшення якості життя населення.

Значною мірою стан довкілля Хмельницької області обумовлюється наявністю на території регіону підприємств у галузях промисловості, транспорту, зв'язку, виробництва електроенергії, будівництва, муніципальної інфраструктури та їх впливом на довкілля, методами ведення сільського та лісового господарства, залученням до господарського обігу дедалі більшої кількості природних ресурсів, які використовуються нераціонально і неефективно, підвищенням антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище.

Необхідність вирішення існуючих екологічних проблем регіону, залучення бюджетних коштів на здійснення природоохоронних заходів, координації спільних дій органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і населення є підґрунтям для розроблення Програми.

Об'єкти, на які спрямовано дію Програми:

навколишнє середовище регіону в цілому;

окремі природні компоненти довкілля (атмосферне повітря, підземні і поверхневі води, земельні ресурси і надра, ліси тощо);

окремі природні об'єкти та території (об'єкти природно-заповідного фонду тощо);

екологічні аспекти виробничої діяльності підприємств різних галузей, муніципальної інфраструктури населених пунктів і в цілому життєдіяльності населення.

Суб'єкти Програми:

органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади;

місцеві громади та громадяни, які проживають в області;

підприємства, установи та організації усіх форм власності, що здійснюють плановану діяльність на території області та надають послуги в різних галузях.

У Програмі визначаються напрями природоохоронної діяльності щодо стабілізації та поліпшення стану навколишнього природного середовища області чи окремих його складових (повітряного басейну, водних ресурсів тощо), які мають організаційно-технічне обґрунтування, фінансове підґрунтя, а також визначаються часовими межами.

2. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ОБЛАСТІ, НА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЯКИХ СПРЯМОВАНО ПРОГРАМУ

Серед екологічних проблем області, які підлягають вирішенню в перспективі, необхідно виділити:

- забруднення атмосферного повітря;
- забруднення поверхневих водних об'єктів недостатньо очищеними господарсько-побутовими та промисловим стоками;
- наявність на території значної кількості непридатних і заборонених до застосування пестицидів, умови зберігання яких створюють загрозу для довкілля та здоров'я людей;
- виснажливе використання біоресурсів та деградація біорізноманіття;
- відсутність закріплених на території (у натурі) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду області;
- незадовільний стан лісозахисних насаджень, у тому числі у водоохоронних зонах;
- недостатній рівень природоохоронної культурно-просвітницької діяльності;
- низький рівень впровадження в практику досягнень науки, зокрема недостатнє оснащення лабораторним устаткуванням, спеціальними обладнаннями та вимірювальними приладами.
- недостатня розробленість сучасних методів, методологічних основ, змісту та завдань освіти в галузі навколишнього середовища і раціонального природокористування.

Пріоритетом національної політики є безпека життя та здоров'я людини, що неможливо без безпечного стану довкілля, доступу до якісної питної води й санітарії, безпечних і якісних харчових продуктів та промислових товарів. Загострення екологічних та соціально-економічних проблем зумовлює актуальність впровадження в області принципів та засад сталого розвитку, які базуються на досягненні оптимального балансу між трьома складовими розвитку – економічною, соціальною та екологічною.

У зв'язку з цим, в області здійснюється політика, спрямована на досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, на забезпечення раціонального використання, охорони і відтворення природних ресурсів.

Аналіз загального стану довкілля в області свідчить, що з одного боку, екологічна ситуація загалом задовільна, екологічні показники життєдіяльності кращі, ніж в більшості інших регіонів країни та в середньому по Україні, що стало причиною визначення Хмельниччини як досить сприятливого регіону для проживання та роботи. А з іншого боку, можна зазначити, що в області існують екологічні ризики і проблеми щодо стану повітряного басейну, поверхневих та підземних вод, земель і лісів. Рівень забруднень навколишнього середовища в області не є об'єктивно обумовленим, а наявні проблемні питання в сфері охорони довкілля, за умови ефективної і цілеспрямованої роботи в цьому напрямку, можуть бути суттєво зменшені.

Стан довкілля обумовлюється впливом на нього усіх суб'єктів природокористування. Інтегрований еколого-економічний ефект природоохоронних заходів впроваджених в області залежить від послідовності і результативності дій усіх суб'єктів господарської діяльності, а також від ефективності системи управління у цій сфері.

Атмосферне повітря

Загалом по області нараховується близько 2000 підприємств-забруднювачів, найбільша кількість яких розташована у містах. Загальний обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів у середньому по області становить близько 20,3 тис. тонн на рік.

Найбільшим забруднювачем в області залишається ПАТ «Подільський цемент», викиди якого у 2019 році склали 7,785 тис. тонн (38 % від загальної кількості викидів), що на 0,534 тис. тонн менше ніж у 2018 році, у зв'язку із зменшенням обсягів виробництва.

Також, до основних підприємств-забруднювачів атмосферного повітря (стаціонарні джерела викидів) відносяться ТОВ «Понінківська картонно-паперова фабрика – Україна» (2 737,751 тонн/рік), ТОВ «Наркевицький цукровий завод» (928,042 тонн/рік), ТОВ «Старокостянтинівцукор» (790,378тонн/рік).

Найбільшу частку в обсязі викидів в атмосферне повітря складають такі речовини: суспендовані тверді речовини, діоксид азоту, оксиди вуглецю.

За видами економічної діяльності, основний внесок у забруднення атмосфери здійснює переробна промисловість – 14,927 тонн на рік, що складає 73,42 %, а також сільське, лісове та рибне господарство – 2,1 тонн на рік (10,33 %), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 0,96 тонн на рік (4,72 %) та інші.

Динаміка викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4
Загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності, поставлених на державний облік, (од.)	409	411	440
Загальна кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що мають дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, (од.)	1258	1334	1305
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та рухомих джерел, тис. тонн у тому числі:	76,663	77,164	74,059
від стаціонарних джерел, тис. тонн	21,072	22,078	20,331
від пересувних джерел, тис. тонн	55,591	55,086	53,728
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел у розрахунку на км ² , тонн	3,72	3,74	3,59
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на км ² , тонн	1,024	1,1	1,0
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел у розрахунку на одну особу, кг	16,46	17,4	16,2
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел у розрахунку на км ² , тонн	2,69	2,67	2,6

Аналізуючи забруднення повітряного басейну за останні 5 років (2015-2019 роки), значних змін в обсягах викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря з стаціонарних джерел викидів не спостерігається, тобто орієнтовно показники знаходяться на одному рівні.

Також потрібно відмітити, що в 2019 році у порівнянні з минулим роком, загальна кількість викидів в атмосферне повітря склала 92 %.

На промислових підприємствах виконуються заходи зі зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Фінансування заходів здійснюється за власний рахунок.

До основних антропогенних джерел забруднення атмосфери належать: теплове та енергетичне устаткування; промислові підприємства, сільське господарство, всі види транспорту. Однією з основних причин забруднення атмосферного повітря є низький рівень оснащення джерел викидів установками для вловлювання газоподібних сполук: діоксиду сірки, діоксиду азоту, оксиду вуглецю, летючих органічних сполук та інших; недотримання підприємствами режиму експлуатації пилогазоочисного обладнання, невиконання заходів із зниження обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферу до встановлених нормативів, низькі темпи впровадження новітніх технологій.

Останні роки загальна кількість автотранспорту постійно збільшується, тому є прогнозованим постійне збільшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Додатковими факторами, що обумовлюють кількісні та якісні показники викидів, є якість палива, технічний стан транспортних засобів та термін їх експлуатації, технічний стан автошляхів, організація дорожнього руху.

Однак, зменшення викидів в атмосферу відбувається за рахунок введення в експлуатацію на території Хмельницької області об'єктів енергетичної галузі. У 2019 році та в першому півріччі 2020 року уведено в експлуатацію 35 сонячних електростанцій, дві гідроелектростанції та одна теплоелектростанція на альтернативних видах палива.

Охорона вод та земель

Річкову сітку Хмельницької області представлено басейнами річок Дністер (займає 7,74 тис. км² або 37,6% території), Південний Буг (4,61 тис. км² або 22,4%) і Дніпро (8,27 тис. км² або 40% території області).

Гідрографічна сітка області нараховує 3733 водотоки загальною довжиною 12 880 км, у тому числі великі річки у межах області: Дністер (152 км) і Південний Буг (140 км), середні річки: Случ (119 км), Горинь (150 км), Збруч (247 км), а також 3728 малих річок і водотоків загальною довжиною 12 072 кілометрів. Кількість річок довжиною більше 10 км складає 211 (у тому числі малих – 206) загальною довжиною 4 872 км (у тому числі малих – 4064 км).

Водні ресурси Хмельницької області складаються з поверхневого стоку в середньому 2,1 млрд м³/рік і запасів підземних вод (прогнози – 720,0 тис. м³/рік). Водозабезпеченість місцевим поверхневим стоком на одного

жителя області становить 1,6 тис. м³, що є більшою середнього рівня в Україні, проте водні ресурси нерівномірно розподіляються як по території області, так і по сезонах року, але загалом всі галузі забезпечені необхідною кількістю води. В сільській місцевості водоспоживання переважно здійснюється з криниць та з комунальних водопроводів. Враховуючи достатні запаси як поверхневих так і підземних вод, господарство і населення Хмельницької області повністю забезпечено водою.

Озер в області дуже мало, вони невеликі за розмірами. На півночі області у басейні річки Горинь, у лісових масивах на землях державної власності, знаходяться найбільші озера Святе та Теребіжі, площа водного дзеркала яких відповідно становить 4,2 і 2,6 гектарів.

В області нараховується 42 водосховища. Більшість водосховищ об'ємом менше 10 млн м³, лише Щедрівське водосховище та водойма-охолоджувач ХАЕС мають відповідно повний об'єм 30 і 120 млн м³. Частина водосховищ об'ємом трохи більше 1 млн м³. За час експлуатації водосховищ частина їх об'єму замулилась, верхів'я позаростало водною рослинністю, тому площі водного дзеркала і об'єми зменшилися.

На території Хмельницької області налічується 2959 штучних водних об'єктів. З них 1237 водойм (ставків) перебувають у користуванні через оренду земельних ділянок водного фонду під ними, в тому числі передано в користування на умовах оренди 102 водних об'єкти відповідно до вимог статті 51 Водного кодексу України, Закону України «Про аквакультуру».

Більшість ставків і водосховищ використовуються для риборозведення, інші – для водопостачання цукрових заводів та промислових підприємств.

Забруднення водних об'єктів неочищеними та недостатньо очищеними зворотними водами через незадовільний технічний стан водоочисних споруд або їх відсутність – одна з найактуальніших екологічних проблем області.

На 30.11.2020 на території області є діючих 728 дозволів на спеціальне водокористування (26 – для потреб гідроенергетики, 78 для рибогосподарських потреб), виданих Сектором у Хмельницькій області Державного агентства водних ресурсів України.

Повна біологічна очистка з подальшим скидом очищених стічних вод у водні об'єкти здійснюється на 54 комплексах очисних споруд.

Основні фактори постійного негативного впливу на водні об'єкти області: періодичне скидання промислових стоків (залпові, недостатньо очищені), надходження поверхневого стоку від виробничих майданчиків підприємств та забудованої території міст без очищення, надходження каналізаційних стоків у випадках поривів на каналізаційних мережах, проведення господарської діяльності в межах прибережних смуг і водоохоронних зон, надмірне рекреаційне навантаження тощо.

Очистка зворотних вод у місті Городок та смт Летичів наразі не здійснюється через несправність очисних споруд. Неефективно працюють очисні споруди у містах Волочиск, Деражня, Дунаївці, Ізяслав, Красилів, Старокостянтинів, селищах Стара Ушиця, Ярмолинці, а також с. Климентовичі Шепетівського району (Шепетівська виправна колонія управління Державної

пенітенціарної служби України у Хмельницькій області), які потребують модернізації та реконструкції. Частина каналізаційних мереж в області перебувають в аварійному стані і потребують заміни.

Через аварійний стан окремих вузлів і агрегатів та загальну фізичну зношеність обладнання, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, перевантаженість або недовантаженість очисних споруд призводить до того, що 1,010 млн м³ недостатньо очищених стоків щорічно надходить до поверхневих водойм.

Динаміка водокористування

Показники	Одиниця виміру	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4	5
Забрано води з природних джерел, усього	млн м ³	106,2	99,7	87,85
у тому числі:				
поверхневої	млн м ³	65,27	58,15	47,18
підземної	млн м ³	40,93	41,55	40,67
морської	млн м ³	-	-	-
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	м ³	83,33	-	-
Використано свіжої води, усього		78,26	70,48	63,89
у тому числі на потреби:				
господарсько-питні	млн м ³	26,14	27,35	26,52
виробничі	млн м ³	50,31	41,31	35,38
сільськогосподарські	млн м ³	1,74	1,62	1,457
зрошення	млн м ³	0,65	0,135	0,526
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	м ³	61,41	62,33	-
Втрачено води при транспортуванні	млн м ³	10,58	10,86	10,68
	% до забраної води	9,96	10,89	12,16
Скинуто зворотних вод, усього	млн м ³	51,18	49,98	47,79
у тому числі:				
у підземні горизонти	млн м ³	-	-	-
у накопичувачі	млн м ³	-	0,006	0,022
на поля фільтрації	млн м ³	3,12	0,635	0,450
у поверхневі водні об'єкти	млн м ³	35,17	47,38	46,26
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, усього	млн м ³	35,17	47,38	46,26
з них:				
нормативно очищених, усього	млн м ³	29,9	30,14	30,49
у тому числі:				
на спорудах біологічного очищення	млн м ³	29,88	30,12	30,48
на спорудах фізико-хімічного очищення	млн м ³	-	-	-
на спорудах механічного очищення	млн м ³	0,018	0,019	0,007
нормативно (умовно) чистих без очищення	млн м ³	3,28	14,51	12,91
забруднених, усього	млн м ³	0,606	1,001	1,010
у тому числі:				
недостатньо очищених	млн м ³	0,606	1,001	1,010
без очищення	млн м ³	-	-	-
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у розрахунку на одну особу	м ³	27,6	-	-

В області забір вод з підземних водоносних горизонтів здійснює близько 1 100 суб'єктів господарської діяльності. На території області нараховується 4 002 розвідувально-експлуатаційні свердловини, з яких експлуатується – 1 156, а також 541 каптованих і шахтних колодязів (з них експлуатуються – 102).

Всього на 01.01.2020 року на території Хмельницької області розвідано і взято на облік балансові експлуатаційні запаси підземних мінеральних вод, які затверджені в ДКЗ, СРСР, УТКЗ України по 13 родовищах, що включають 15 ділянок мінеральних підземних вод, з них розроблялись 7.

Балансові експлуатаційні запаси розвіданих родовищ складають 3 816 м³/добу за сумою категорій А+В+С1. Величина видобутку у 2019 році склала 60,932 м³/добу.

Забруднення підземних вод може відбуватись за рахунок надходження стоків у ґрунт через зношені каналізаційні мережі і напірні колектори, свердловини, які вийшли з експлуатації, поверхневого стоку у місцях накопичення промислових і побутових відходів та місцях стихійних звалищ.

Потребує вирішення питання ліквідаційного тампонажу недіючих артезіанських свердловин, які вийшли з ладу і створюють загрозу забруднення підземних горизонтів. Подальше існування безгосподарних і непридатних до експлуатації свердловин у будь-який час може привести до забруднення підземних вод.

Залишається проблемою визначення розмірів і меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг вздовж річок та навколо водойм на території області. Площа прибережних захисних смуг по області орієнтовно становить 52,5 тис. гектарів. Прибережні смуги багатьох водойм області потребують негайних заходів щодо покращення їхнього екологічного і санітарного стану. Має місце використання земель у супереч вимогам природоохоронного законодавства.

Ще однією проблемою в області є затоплення і підтоплення територій, руйнування берегів річок та водойм, що спричиняє деградацію ґрунтів, загибелі рослинного і тваринного світу, заболочення водоймищ. Населення, що проживає у прибережних населених пунктах, зазнає значних матеріальних та моральних втрат від паводків. Відповідно до розробленої документації із визначення земель, які затоплюються внаслідок повеней та паводків, що повторюються один раз на 2, 4, 10, 20 і 100 років і завдають збитків суспільному виробництву та даних Головного управління Державної служби з надзвичайних ситуацій в області, підтоплення та затоплення можуть зазнавати 14 583 га земель та 2 798 будівель (дворів). Для запобігання і мінімізації збитків від шкідливої дії вод необхідно ретельно вивчати, аналізувати та вчасно здійснювати відповідні заходи. Вирішення питань протипаводкового захисту тісно пов'язане з регулюванням річок, із заходами щодо охорони їх від замулення, впливу водної ерозії, з будівництвом та виконанням інших робіт у заплавах річок.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси є високий ступінь розораності сільськогосподарських угідь, складний рельєф,

порушення агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, відходи промислового виробництва та забудова.

Земельний фонд області складає більше 2,0 тис. га, з яких майже 3/4 території зайнято сільськогосподарськими землями. Площа сільськогосподарських угідь зменшується, у свою чергу збільшується кількість забудованих земель.

Однією з найважливіших оцінок стану навколишнього природного середовища є родючість ґрунтів, збереження якої залишається ключовим питанням для благополуччя населення. Одним із показників родючості є забезпеченість ґрунту гумусом. У цілому по області середньозважений показник забезпеченості гумусом складає 2,79 %.

Поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами

Проблема поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами є однією з ключових екологічних проблем області і усе більш вагомою в ресурсному аспекті. Відходи є одним з найбільш значних факторів негативного впливу на довкілля та здоров'я населення. Також, в області гостро відчувається ситуація у сфері поводження з токсичними відходами, зокрема непридатними хімічними засобами захисту рослин.

Між Хмельницькою обласною державною адміністрацією та Хмельницькою міською радою підписано Меморандум про співпрацю в розробленні Регіонального плану управління відходами у Хмельницькій області до 2030 року. Проект Регіонального плану управління відходами у Хмельницькій області до 2030 року розробляється відповідно до положень Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 820 від 08.11.2018 року, Національного плану управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України № 117-р від 20.02.2019 року.

Крім того, він буде розроблятися із урахуванням положень Програми поводження з відходами у Хмельницькій області на 2018 – 2022 роки, затвердженої рішенням Хмельницької обласної ради від 27.03.2018 № 39-18/2018.

Сьогодні стихійні сміттєзвалища є великою проблемою не тільки для нашої області, а й для людства в цілому. Ще років 40 тому в Україні практично не було пластикової упаковки. Продукти харчування продавалися в паперовій обгортці, залізних бляшанках або скляних пляшках. За останні десятиліття ситуація радикально змінилась і тепер майже всі продукти мають кілька шарів пакування, виготовлених із синтетичних полімерних матеріалів. Зміна умов споживання призвела до небаченого зростання кількості побутового сміття, а це, в свою чергу, – до появи несанкціонованих звалищ. Саме стихійні

сміттєзвалища є одним із основних джерел забруднення навколишнього середовища, і кількість їх щороку зростає. Навколишні посадки, балки і ліси обросли несанкціонованими звалищами.

Структура промислового виробництва Хмельниччини характеризується високим рівнем ресурсовикористання, який обумовлений недосконалістю технологій, що застосовуються у виробництві та сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання.

За даними статистичної звітності, загальний обсяг утворення відходів у Хмельницькій області складає близько 900 тисяч тонн на рік. У 2019 році від економічної діяльності підприємств та організацій (у тому числі від домогосподарств) на території області утворилося 900,431 тис. тонн відходів, у тому числі за класами небезпеки: I – 10,7 тонн II – 947,2 тонн, III – 437,4 тонн, IV – 764 037,8 тонн.

За інформацією, наданою Департаментом розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства облдержадміністрації, на полігони та сміттєзвалища твердих побутових відходів комунальними підприємствами області у 2019 році вивезено 345,625 тис. тонн відходів.

Важливим напрямком зменшення кількості відходів є їх рециклінг, та переведення речовин з категорії відходів в категорію вторинної сировини. В області переробляється і повторно використовується 23,1 тонн полімерних відходів, передано на переробку в якості вторинної сировини 266,9 тонн відпрацьованих шин, 357,4 тонн відпрацьованих мастил використано в різних технологічних процесах, на утилізацію передано 7,0 тонн гальванічних шлаків та 53,9 тонн відпрацьованих акумуляторів.

За обсягами утворення та накопичення домінуюче положення займають відходи гальванічних виробництв та непридатні до використання або заборонені до застосування хімічні засоби захисту рослин (далі – ХЗЗР), у тому числі накопичені за часів Радянського Союзу, що потребують вивезення за межі області для подальшої утилізації.

На території області діють підприємства які здійснюють збір відпрацьованих люмінесцентних ламп (Аварійно-рятувальний загін спеціального призначення Головного управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій у Хмельницькій області, ПП «Модуль-БСП», ТОВ «Антарес-7»). Також у м. Хмельницький працює пересувний автомобільний пункт від ХКП «Спецкомунтранс» «Екобус», де проводиться безкоштовний збір від громадян таких видів відходів як: використані батарейки, люмінесцентні та енергозберігаючі лампи, термометри, залишки медикаментів, які втратили термін придатності, відпрацьоване електричне та електронне обладнання, тара з побутової хімії, тара із залишків фарб, лаків, клеїв розчинників та інші небезпечні відходи, які у подальшому передаються спеціалізованим підприємствам, що отримали ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами.

У 2019 році Екобусом було прийнято від населення: батарейок – 1951 кг, ламп люмінесцентних – 17763 штук, ламп енергозберігаючих – 4875 штук, термометрів – 1334 штук, медикаментів – 429,5 кілограм, відпрацьованого

електричного та електронного обладнання – 126,5 кг, тари (фарба, клеї, розчинники) – 397 кілограм.

Також частково вирішена проблема утилізації медичних відходів, наявна установка (інсинератор «Мюллер СР-30 М») зі спалювання від надання послуг з охорони здоров'я людей, власником якої є Хмельницьке некомерційне підприємство «Хмельницький обласний протитуберкульозний диспансер» Хмельницької обласної ради (вул. Затишна, 2, с. Осташки, Хмельницький район). Виробнича потужність інсинератору «Мюллер СР-30 М» – 30 кг за робочий цикл, режим роботи 8-12 год/день. Установа отримала відповідну ліцензію Мінприроди, а саме на збирання, зберігання та утилізацію клінічних та подібних їм відходів, в результаті медичного догляду, ветеринарної чи подібної практики, і відходи, що утворюються у лікарнях або інших закладах під час досліджень, догляду за пацієнтами, або при виконанні дослідницьких робіт (Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 15.05.2018 № 156).

За 2019 рік було утилізовано 7,31 тонни медичних відходів.

За даними районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування на території області накопичено 253,5185 тонни ХЗЗР, що підлягають знешкодженню та зберігаються в 11 місцях, у тому числі у розрізі районів: Волочиський – 92,0 тонни (законтейнеризовані); Городоцький – 16,1584 тонни (перезатарені); Кам'янець-Подільський – 4,667 тонни (перезатарені); Красилівський – 2,3908 (перезатарені); Полонський – 68,2 тонни (законтейнеризовані); Чемеровецький – 24,17 тонни (перезатарені); м. Славута – 45,9323 тонни (перезатарені).

Також, додатково підтверджено наявність 93,75 т невідомих хімічних речовин, що мають ознаки ХЗЗР і які знаходяться у 8-ми місцях: в Городоцькому (села Варівці – 0,3 тонни, Скіпче – 1,5 тонни), Деражнянському (с. Галузинці – 0,95 тонн), Чемеровецькому (с. Гуків – 25 тонн, смт Закупне (ПАТ «Закупнянське хлібоприймальне товариство» – 8 тонн, Закупненська селищна рада – 8 тонн) районах, м. Славута – близько 50 тонн).

Динаміка обсягів накопичених непридатних та заборонених ХЗЗР на території області з 2002 по 2019 роки (станом на кінець року) з урахуванням проведених чергових інвентаризацій та робіт із перезатарення непридатних та заборонених до використання ХЗЗР становить в тоннах:

Рік	Кількість	Рік	Кількість
2002	371,88	2011	444,295
2003	388,68	2012	262,125
2004	524,816	2013	390,125
2005	614,8	2014	379,125
2006	624,9	2015	254,6685
2007	694,1	2016	253,5185
2008	602,662	2017	253,5185
2009	589,313	2018	253,5185
2010	492,836	2019	253,5185

За рахунок коштів Державного та обласного фондів охорони навколишнього природного середовища в області протягом 2007-2013 років проводились роботи по збиранню, перевезенню, перезатаренню і вивезенню на знешкодження за межі України непридатних і заборонених до використання ХЗЗР: 1321,457 тонн (2007 рік – 185,441 тонн, 2008 рік – 316,562 тонн, 2009 рік – 72,991 тонн, 2010 рік – 152,2 тонн, 2011 рік – 119,043 тонн, 2012 рік – 453,22 тонн, 2013 рік – 22 тонн).

У 2015 році за рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища проведено роботи із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання непридатних заборонених до використання ХЗЗР до місць їх централізованого зберігання. В результаті виконання цих робіт зібрано 93,3185 тонн непридатних або заборонених до використання ХЗЗР, у тому числі у розрізі районів: у Городоцькому – 16,1584 тонн, у Кам'янець-Подільському – 4,667 тонн, у Красилівському – 2,3908 тонн, у Чемеровецькому – 24,17 тонн та у місті Славута – 45,9323 тонн.

У 2016 році за рахунок коштів місцевого бюджету Новоушицької селищної ради проведено роботи з утилізації та знешкодження тари від непридатних пестицидів і нерозпізнаних отрутохімікатів.

У ході проведених вищезазначених робіт загальна кількість місць складування непридатних та заборонених ХЗЗР зменшилась з 280 до 11. Повністю очищено місця накопичення непридатних та заборонених ХЗЗР у Білогірському, Вінковецькому, Деражнянському, Дунаєвецькому, Ізяславському, Летичівському, Старокостянтинівському, Старосинявському, Теофіпольському, Хмельницькому, Шепетівському, Ярмолинецькому та Новоушицькому районах.

Відповідно до Програми охорони навколишнього природного середовища Хмельницької області на 2016-2020 роки, затвердженої рішенням обласної ради від 21.04.2016 № 19-5/2016 (зі змінами) протягом 2016-2020 років було виділено кошти з обласного фонду охорони навколишнього природного середовища у сумі 18 888,759 тис. грн та проведені тендерні процедури на закупівлю послуг на проведення робіт із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення ХЗЗР та тари від них, у тому числі з підготовки та вивезення їх з місць централізованого зберігання.

Протягом 2016-2018 років, у зв'язку з відсутністю ліцензій на провадження господарської діяльності у сфері поводження з небезпечними відходами на території України, а саме: на знешкодження непридатних до застосування ХЗЗР – роботи залишилися не виконаними.

У 2020 році Департаментом природних ресурсів та екології облдержадміністрації було проведено чотири тендерних процедури щодо надання вищезазначених послуг, але через подання для участі в торгах менше двох тендерних пропозицій, торги не відбулися.

Біологічне та ландшафтне різноманіття

Територія Хмельницької області характеризується значним рівнем антропогенної трансформації, яка є наслідком тривалого різнобічного та високоінтенсивного використання природних ресурсів з часу її заселення і до наших днів. Завдяки цьому на її території історично сформувався певний тип ландшафту, котрий представлено відповідною структурою природних, напівприродних та штучних екосистем, якісний і кількісний склад яких наведено у таблиці.

Земельні угіддя – складові природних ландшафтів Хмельницької області

Назва угіддя	Площа угіддя	
	тис. га	у відсотках до загальної площі області
1	2	3
Сіножаті і пасовища	271,0	13,1
Ліси та інші лісовкриті площі	287,6	13,9
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	24,1	1,2
Території, що покриті поверхневими водами	42,3	2,1
Відкриті заболочені землі	20,2	1,0
Деградовані землі	373,7	18,12
Усього	1018,9	49,42

Природні ландшафти і близькі до них за сучасним станом території та об'єкти займають значну частину області. Найменшої антропогенної трансформації зазнали землі, зайняті лісами, водами, болотами, чагарниками, луками, степовим різнотрав'ям тощо, і вони мають скласти основу для формування національної екологічної мережі на теренах області. На цей час найбільш захищеними є природні комплекси в межах природно-заповідного фонду, представленого 536 територіями та об'єктами, загальною площею 328 663,98 га. Показник заповідності Хмельницькій області становить 15,93%.

Біорізноманіття Хмельниччини є одним з її найбільших багатств, яке забезпечує екосистемні та біосферні функції живих організмів, їх угруповань та формує середовище життєдіяльності людини. Збереження біорізноманіття та його невиснажливе використання розглядається як один із пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони природи, невід'ємна складова збалансованого економічного і соціального розвитку регіону.

Під охорону взяті унікальні за своїми ландшафтами, багатством рослинного і тваринного світу, природні комплекси. На їх територіях зростає більше 150 видів рідкісних рослин для області та таких, що потребують особливої охорони, 116 видів є червонокнижними. 42 об'єктам природно-заповідного фонду площею 280 127,9 га надано статус загальнодержавного значення та 494 загальною площею 48 536,09 га – місцевого значення.

До об'єктів природно-заповідного фонду, яким надано загальнодержавний статус, належать: 2 національні природні парки, 25

заказників, 5 пам'яток природи, 1 ботанічний сад та 9 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

З метою збереження, відтворення та раціонального використання природних ландшафтів Поділля з унікальними історико-культурними комплексами, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення, Указом Президента України від 27.06.1996 року № 474/96 створено національний природний парк «Подільські Товтри» загальною площею 261 316 га. Парк розташований на території трьох адміністративних районів Хмельницької області: повністю охоплює Кам'янець-Подільський, Чемеровецький і частину Городоцького.

Указом Президента України від 02.08.2013 року № 420/2013 створено національний природний парк «Мале Полісся» загальною площею 8 762,7 га задля збереження цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів східної частини Малого Полісся. Парк розташований на території Ізяславського та Славутського районів.

До територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення включені: 1 регіональний ландшафтний парк, 134 заказники, 304 пам'ятки природи, 20 заповідних урочищ, 1 ботанічний сад, 1 зоологічний парк, 6 дендрологічних парків та 27 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

З метою збереження, відтворення та раціонального використання біологічного та ландшафтного різноманіття Малого Полісся, яке має важливе природоохоронне, естетичне, наукове, оздоровче, освітнє, рекреаційне значення, рішенням шостої сесії Хмельницької обласної ради від 11.05.1999 року № 21 створено регіональний ландшафтний парк «Мальованка» площею 15 660,3 га. Рішенням одинадятої сесії обласної ради від 30.03.2004 № 23-11/2004 парк розширено за рахунок земель сільських рад Шепетівського району на 1 255 га.

Парк розташований на півночі Хмельницької області у межах Шепетівського та Полонського районів, його площа складає 16 915,3 га.

Зменшення біологічного різноманіття є в значній мірі результатом діяльності людини. Основну загрозу для біологічного різноманіття становлять незаконні забудови та вирубування лісів, браконьєрство, розорювання місць поширення видів, здійснення господарської діяльності на території прибережних-захисних смуг, інтродукція чужорідних видів, кліматичні зміни, забруднення довкілля, неконтрольований видобуток природних багатств.

Разом з тим, не на належному рівні знаходиться стан вивчення флори і фауни області. Це створює додаткові труднощі для успішного і своєчасного здійснення цієї Програми, особливо тієї її частини, яка стосується складення і ведення кадастру рослинного і тваринного світу та організації моніторингу за їх станом.

За останні роки в області проведено значну роботу з природоохоронної справи, особливо у плані розширення площі природно-заповідного фонду. Однак, ще необхідно прикласти чимало зусиль для його оптимізації, що робить зазначену Програму особливо важливою у цій сфері.

Подальше поліпшення стану справ можливо шляхом значного розширення площі земель не тільки з природним, напівприродним станом, але й завдяки залученню до складу національної екологічної мережі земель, котрі внаслідок тривалої експлуатації зазнали значних деструктивних процесів деградації, забруднення тощо. Більшість з них вимагає термінового вилучення з інтенсивного сільськогосподарського і промислового використання та ренатуралізації шляхом залуження, заліснення, обводнення та інших видів консервації.

Одним з найбільш несприятливих для забезпечення структурно-функціональних зв'язків, притаманних живій природі на території області, є значний рівень її розораності, який наближається до 61 відсотка. Це великою мірою погіршує умови забезпечення територіальної єдності ділянок з природним і близьким до нього станом ландшафту, що значно ускладнює, а нерідко унеможлиблює перебіг процесів біоценотичного і генетичного обміну між популяціями різних видів рослин і тварин, призводить до зниження їх чисельності і переходу до стану рідкісних та зникаючих. Вирішення цих і багатьох інших проблем великою мірою залежить від успішності реалізації цієї Програми.

Завдання щодо охорони біорізноманіття не вирішується під час приватизації земель, підготовки і виконання програм галузевого, регіонального і місцевого розвитку. Відсутність закріплених на місцевості в установленому чинним законодавством України порядку меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду призводить до порушення вимог заповідного режиму. Також, повільними темпами відбувається встановлення у натурі (на місцевості) прибережних захисних смуг вздовж річок та навколо водойм, які виконують роль екологічних коридорів.

На сьогоднішній день в області винесено в натуру (на місцевість) межі 180 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 32 812,3 га.

Одним з яких є регіональний ландшафтний парк «Мальованка», розпорядженням Хмельницької обласної державної адміністрації від 28.09.2020 року № 733/2020-р затверджено проєкт землеустрою щодо організації і встановлення меж території регіонального ландшафтного парку «Мальованка» для збереження та використання регіональних ландшафтних парків на території Шепетівського та Полонського районів Хмельницької області.

У 2015 році Інститутом екології Карпат НАН України розроблено регіональну схему екомережі Хмельницької області, під час формування якої за основу взято дані про природні умови Хмельниччини, рівень господарського освоєння території, розташування ключових ділянок щодо інших центрів біорізноманіття в області та Україні. Ключовою засадою практичного впровадження регіональної екомережі Хмельниччини як складової національної екомережі України є принцип просторової цілісності.

Також рішенням Хмельницької міської ради від 09.10.2019 року № 37 затверджено схему екологічної мережі м. Хмельницький.

Ієрархічну структуру мережі складають природні ядра та екокоридори національного, регіонального й місцевого рівнів, під час виділення яких

основну увагу приділено включенню максимально можливої кількості наявних природоохоронних територій та об'єктів. Природні ядра сформовано в межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду площею понад 500 га. Екокоридори виділені в межах річкових долин та лісових територій, пов'язаних, здебільшого, з позитивними формами рельєфу. Їхня ширина становить від 500 м до 20 км.

Навколо ядер та екокоридорів визначено буферні зони, що є необхідною умовою їх захисту, забезпечення обміну генетичним матеріалом, збереження міграційних шляхів для рослин, тварин, грибів. Відновлювальні території розглядаються як складові екокоридорів, буферних зон і потенційний резерв розширення території екомережі, вони також з'єднують розриви екокоридорів.

На території Хмельниччини виділено 13 природних ядер: 3 національного, 5 регіонального, 5 місцевого рівнів. Їх сполучають три екокоридори національного (один широтний – Галицько-Слобожанський лісостеповий і два меридіальних – Бузький та Дністровський), 5 – регіонального (Малополіський, Горинський, Случанський, Збручанський, Калюсько-Ровецький) та 3 – місцевого (Хоморський, Бужоцько-Бузько-Вовксько-Смотрицький, Ушицький) рівнів.

Проаналізовано поширення та охорона рідкісних видів рослин, тварин та рідкісних рослинних угруповань на територіях природних ядер вздовж екокоридорів. Найвищою концентрацією біорізноманіття характеризуються природні ядра, що знаходяться на півдні – НПП «Подільські Товтри», ландшафтні заказники – «Дністровський» та «Калюський», півночі – НПП «Мале Полісся», а в центральній частині області – НПП «Верхнє Побужжя».

Виділено 3 відновлювальні території: Новокриворудківсько-Поляхівська, Жищинецька, Нетішинська.

Особливістю пропонованої схеми екомережі є деталізація внутрішньої структури одного з формальних природних ядер, створеного на основі НПП «Подільські Товтри», у складі якого виділені локальні ключові та сполучні території, що дає можливість оцінити його особливу роль у збереженні біорізноманіття, ландшафтних засад його формування й подальшого розвитку. Території парку, що не включені до локальних елементів екомережі, розглядаються як відновні та буферні території у складі регіональної екологічної мережі.

Концепція екомережі пов'язує природоохоронну діяльність з функціонуванням різних секторів народного господарства (промислового, аграрного, лісогосподарського, туристичного тощо) і є основним елементом сталого розвитку. Формування регіональної екомережі області сприятиме збалансуванню природокористування, підтриманню динамічної рівноваги між природними та антропогенними ландшафтами в регіоні, покращенню умов життя людини.

Програмою передбачено здійснення заходів щодо утримання об'єктів природно-заповідного фонду та забезпечення дотримання заповідного режиму, у тому числі:

розроблення землепорядної документації (проектів землеустрою з організації та встановлення меж 50 територій природно-заповідного фонду) зі встановленням меж в натуру (на місцевість) територій та об'єктів природно-заповідного фонду з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових та унікальних природних комплексів;

ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду з метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об'єктів, що входять до нього, організації їх охорони й ефективного використання, планування наукових досліджень;

утримання об'єктів природно-заповідного фонду та забезпечення дотримання заповідного режиму, у тому числі: реалізація проектних рішень з утримання, реконструкцій територій та об'єктів природно-заповідного фонду; встановлення і поновлення інформаційних щитів, інформаційно-охоронних та межових охоронних знаків на об'єктах природно-заповідного фонду; облаштування і благоустрій на об'єктах природно-заповідного фонду.

Мережа Емеральд (Смарагдова мережа, Emerald Network) - природоохоронна (екологічна) мережа територій, що включає території особливого природоохоронного інтересу (Areas of Special Conservation Interest, ASCI) на загальноєвропейському рівні. Вона створена для виконання Бернської конвенції (1979 року) і підтримується державами - членами Ради Європи.

Метою створення Смарагдової мережі Європи є збереження природної фауни, флори та оселищ.

Смарагдова мережа має переважно ті самі основи формування, що й NATURA 2000, але діє за межами Європейського Союзу, розвиваючи загальноєвропейський підхід щодо охорони типів природних оселищ.

Для України створення цієї мережі є не лише важливим завданням з точки зору охорони природи, а й безпосередньо є частиною євроінтеграційного процесу. Так, створення мережі, відповідно до вимог Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом має бути завершене до 2021 року. У цей момент триває як планування самої мережі, так і формування відповідного законодавства для цього.

Для забезпечення функціонування мережі природоохоронних територій, наближеної до мережі NATURA 2000, яка існує в країнах ЄС, командою Мінприроди у 2019 році винесено на обговорення проект Закону України «Про території Смарагдової мережі».

За допомогою мережі NATURA 2000 держави-члени ЄС виконують вимоги Бернської конвенції - Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі. Україна, як сторона Бернської конвенції, також виконує взяті зобов'язання щодо Смарагдової мережі, створюючи тим самим єдину європейську мережу природоохоронних територій. У світі до Смарагдової мережі входять 3500 об'єктів, з них 271 об'єктів розташовані на території України.

Смарагдові об'єкти - території, на яких зростають види рослин, мешкають або перебувають тимчасово види тварин та знаходяться оселища (біотопи), що охороняються Бернською конвенцією.

У межах Хмельницької області до переліку об'єктів Смарагдової мережі Європи для України включено 8 природних територій:

- національний природний парк «Подільські Товтри» (код UA 0000011, площа 261521,0 га);
- Ізяславсько-Славутицький (код UA 0000123, площа 32329,0 га);
- регіональний ландшафтний парк «Мальованка» (код UA 0000124, площа 16908,0 га);
- Верхнє Побужжя (код UA 0000169, площа 13339,0 га);
- Барський - частина території (код UA 0000228, площа 2815,0 га);
- Березнянський (код UA 0000229, площа 128,0 га);
- Кузьминський (код UA 0000241, площа 1240,0 га);
- Старосинявський (код UA 0000249, площа 518,0 га).

Зокрема, на території національного природного парку «Подільські Товтри» охороняються шуліка чорний, зміїд, лунь очеретяний, лунь лучний, підорлик малий, сапсан, пагонич звичайний, деркач, журавель сірий, пугач, підковоніс малий, нічниця гостровуха, нічниця триколірна, нічниця велика, вовк, рогач звичайний, вусач великий.

Рослини, віднесені до Додатку I Бернської конвенції: рябчик гірський, зозулині черевички звичайні, сон великий, шивереція подільська, змієголовник австрійський. Серед природних оселищ, що підлягають особливій охороні у Європі, це водні угруповання з водокрасом жабиним, болотницею, прибережно-водні угруповання з домінуванням циперуса, степові угруповання, що формуються на вапняках; мезофітні угруповання, угруповання відслонень з домінуванням молодила та бородника; луки, чагарникові степи, термофільні ліси, ацидофільні діброви, букові ліси, грабові діброви.

На території національного природного парку «Мале Полісся» та регіонального ландшафтного парку «Мальованка» охороняються такі види тварин: осоїд, зміїд, орел-карлик, кібчик, сова болотна, дрімлюга, жовна сива, жайворонок лісовий, щеврик польовий, кропив'янка рябогруда, мухоловка білошия, сорокопуд терновий, вівсянка садова, бобер європейський, видра річкова, кумка червоночерева, черепаха болотяна, рогач звичайний. Серед рослин тут зафіксовано парило волосисте, юринія волошковидна, сон розлогий.

Рідкісні біотопи на території об'єктів Смарагдової мережі: грабово-дубові ліси, соснові ліси, прибережно-водні чагарники, болота та трясовини, вологі луки, мезотроні, оліготрофні болота, термофільні ліси, ацидофільні діброви, заплавні ліси за участю вільхи та ясеня високого, рівнинні луки, сфагново-березові ліси, пустищі луки з домінуванням біловуса, водні угруповання з переважанням пузирчатки звичайної та хоттонії болотної.

З огляду на викладене, об'єкти Смарагдової мережі дають змогу зберігати унікальні екосистеми Поділля, які є надбанням Хмельниччини та Європи загалом.

У зв'язку із внесенням змін в діюче природоохоронне законодавство в частині обмеження господарської діяльності реалізувати створення в подальшому національного природного парку «Верхнє Побужжя» не можливо,

тому проєкт створення національного природного парку «Верхнє Побужжя» відсутній.

З метою збільшення площі природно-заповідного фонду та збереження цінних природних комплексів планується створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду із переліку зарезервованих для наступного заповідання. На даний час погодження надано по 11 територіях та об'єктах природно-заповідного фонду у Волочиському, Городоцькому, Деражнянському та Старокостянтинівському районах.

Досягти показника заповідності, згідно із Державною стратегією регіонального розвитку, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 року № 385 планується шляхом виявлення цінних представників флори та фауни на території Хмельницької області з подальшим оформленням наукових обґрунтувань та підготовки клопотань про створення чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду у відповідності до Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

Наукове та інформаційне забезпечення, екологічна освіта, підготовка кадрів, оцінка впливу на довкілля, стратегічна екологічна оцінка

Одним із найважливіших напрямів реалізації сучасної екологічної політики як на державному, так і регіональному рівнях є залучення громадськості до розв'язання екологічних проблем та інформаційно-просвітницька робота з різними групами населення.

На сьогодні основними пріоритетними напрямами діяльності громадськості виступають:

підвищення обізнаності, екологічної свідомості, активності широкого кола громадськості щодо регіональної екологічної ситуації та місцевих проблем шляхом створення інформаційних громадських каналів і форм популяризації екологічних знань;

участь у розробці програмних документів і проєктних рішень на регіональному рівні;

здійснення незалежної експертизи та оцінки ефективності програмних і проєктних рішень;

організація співпраці між місцевими органами влади, природоохоронними установами, неурядовими громадськими організаціями, вченими, бізнесменами й громадянами.

Визначені напрями сприяють розширенню участі громадськості у формуванні регіональної екологічної політики, внесенню пропозицій при прийнятті управлінських рішень, організації громадського екологічного контролю.

Діяльність Хмельницької обласної державної адміністрації спрямована на забезпечення безперервної екологічної освіти та виховання всіх верств населення області шляхом формування екологічної культури, екологічного стилю мислення, екологічної етики і поведінки, популяризації екологічних знань, формування екологічної культури протягом усього життя людини за рахунок впровадження нових форм і методів екологічної освіти та виховання

підростаючого покоління в дошкільних, середніх шкільних та вищих навчальних закладах області, розповсюдження екологічних знань через засоби масової інформації, мережу інтернет та поліграфічну продукцію, забезпечення участі громадськості в екологічних акціях та в процесах прийняття рішень з екологічних питань, забезпечення доступу до екологічної інформації, тощо.

Проводиться систематична робота щодо оприлюднення екологічної інформації у вигляді відкритих даних, інформації про стан довкілля, здійснення оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки, виконання екологічних програм та іншої інформації про діяльність в сфері екології.

Екологічна освіта і виховання є одним із пріоритетів роботи кожного навчального закладу області. Структура освітнього процесу включає: нормативні та вибіркові навчальні дисципліни загальної та професійної підготовки, у відповідності до визначених компетентностей та програмних результатів.

Зміст оновлених програм з біології та природознавства спрямований на формування ключової компетентності «Екологічна грамотність і здорове життя» та реалізацію наскрізної лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток», які націлені на формування в здобувачів освіти соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля й розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь.

Позаурочна і позакласна екологічна робота з учнями проводиться у всіх школах області. Також, з метою підвищення екологічної освіти, культури і свідомості підростаючого покоління у закладах освіти області проводяться екологічні тижні, місячники, акції, свята, виховні години, конкурси малюнків, складаються учнями екологічні проекти, екскурсії.

Найбільш ефективним засобом застосування нових методик екологічної освіти і виховання підростаючого покоління, їх найдієвішою формою є широке залучення школярів та студентів до участі у Всеукраїнських та регіональних масових еколого-натуралістичних заходів.

У Хмельницькій області діють громадські організації екологічного спрямування, що реалізують проекти просвітницького характеру, беруть участь у природоохоронних акціях, забезпечують громадський екологічний контроль.

Основною проблемою в цій сфері є низький рівень підтримки громадських природоохоронних заходів серед населення.

Еколого-освітні заходи у Хмельницькій області (тренінги, майстер-класи, виставки, конференції, круглі столи, громадські слухання, «зелені відеотеки», конкурси, вікторини, природоохоронні акції у тому числі міжнародні, відзначення «екологічних» дат тощо) проводяться із залученням наукових установ за напрямками:

управління навколишнім природним середовищем та економіки природокористування;

дослідження на вивчення екосистем, природних територій та об'єктів;

розроблення та удосконалення технологій та обладнання в частині зменшення впливу та покращення стану довкілля.

Результати відповідних наукових робіт застосовуються при прийнятті управлінських рішень, створенні нормативної бази місцевого рівня, розробленні та реалізації природоохоронних проєктів і заходів, оголошенні і створенні об'єктів природно-заповідного фонду тощо.

Основні проблеми в цій сфері: низький рівень використання наукових знань з екологічних аспектів при здійсненні виробничої та господарської діяльності, прийнятті управлінських рішень; низький рівень наукового опрацювання екологічних проблем області.

Державний моніторинг за станом довкілля в Україні здійснюється відповідно до статей 20, 22 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища, Положення про державну систему моніторингу довкілля, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391. Моніторинг довкілля у частині державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря здійснюється згідно з Законом України «Про охорону атмосферного повітря», постановою Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря».

Відповідно до Положення про державну систему моніторингу довкілля, спостереження за певними напрямками у Хмельницькій області проводять відповідні суб'єкти Регіональної системи моніторингу, зокрема:

Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації;

Хмельницьке обласне управління лісового і мисливського господарства;

Головне управління Держгеокадастру у Хмельницькій області;

Регіональний офіс водних ресурсів у Хмельницькій області;

Головне управління Держпродспоживслужби у Хмельницькій області;

Хмельницький обласний центр з гідрометеорології;

Подільська гідрогеологічна партія ДП «Українська геологічна компанія»;

Хмельницька філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України» ДУ «Держґрунтохорона»;

Басейнове управління водних ресурсів річок Прут та Сірет.

За роки проведення спостережень суб'єктами системи моніторингу області накопичено певний досвід і значний обсяг інформації щодо стану навколишнього природного середовища та джерел його забруднення. Проте, оскільки інформацію накопичено на паперових носіях та розміщено у базах даних, які за структурою не відповідають вимогам та рекомендаціям Європейської економічної комісії ООН щодо створення Європейської мережі спостережень та інформації про стан навколишнього природного середовища, немає можливості в повному обсязі використовувати наявні дані для проведення його комплексної екологічної оцінки. Крім того, більша частина інформації розрізнена, має різну якість і точність, часто не в повній мірі відображає реальний стан природних компонентів довкілля, у ряді випадків вона дублюється або є недостатньою.

На виконання п. 4 Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони

атмосферного повітря» в структурі облдержадміністрації визначено структурний підрозділ, що виконуватиме функції органу управління якістю атмосферного повітря та створено комісію з питань здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря.

Хмельницька міська рада підтримала приєднання до Європейської ініціативи «Угода мерів», згідно з якою м. Хмельницький зобов'язується зменшити викиди вуглекислого газу на 20% шляхом запровадження енергоощадних заходів та поширення використання поновлюваних джерел енергії. Планом дій зі сталого енергетичного розвитку міста Хмельницького на 2015-2025 роки також передбачені заходи по зменшенню викидів в атмосферне повітря.

Слабкою є матеріально-технічна база служб спостережень, недостатня комп'ютеризація і автоматизація самих спостережень, процесів обробки їх результатів та аналізу, що вимагає створення інформаційно-аналітичної системи нового покоління.

Відсутня єдина науково-технічна основа ведення моніторингу, що стосується, в першу чергу, проблем створення екологічного розподіленого банку даних, системи прогнозування змін стану довкілля та науково обґрунтованої оцінки впливу забруднення довкілля на стан здоров'я населення, підтримки й прийняття ефективних управлінських рішень.

Необхідність виконання заходів розділу «Організація системи моніторингу довкілля області» пояснюється необхідністю:

- встановлення автоматизованих пунктів спостережень за забрудненням атмосферного повітря в зоні та агломерації;

- ефективно реагувати на подальші негативні зміни, які спостерігаються в екологічному стані області;

- узагальнювати дані екологічного стану, які накопичуються різними організаціями - суб'єктами моніторингу довкілля з метою надання відповідних довідок місцевим органам державної влади для забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки рішень, що приймаються;

- удосконалення, за рахунок більш якісного інформаційного забезпечення, системи контролю у сфері охорони довкілля та природокористування;

- інтеграції суб'єктів моніторингу довкілля в межах області з метою оптимізації процесів збору, первинної обробки, зберігання та передачі екологічної інформації;

- підвищення ефективності розробки та виконання різних екологічних програм, в тому числі тих, що виконуються за міжнародними проектами;

- підвищення рівня оперативності надання екологічної інформації, в тому числі при виникненні надзвичайних ситуацій;

- забезпечення всебічного інформування населення про стан довкілля в області.

3. МЕТА ПРОГРАМИ

Мета Програми – поліпшення екологічного стану довкілля, охорона, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідація негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною і підвищення екологічної свідомості громадян.

4. ОБГРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ І ЗАСОБІВ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ, СТРОКИ ТА ЕТАПИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Програма передбачає формування і реалізацію екологічної політики. Метою екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища області шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Обласну екологічну політику спрямовано на:

реалізацію державної екологічної політики України на регіональному рівні;

формування та впровадження екологічно і економічно збалансованої системи природокористування;

збереження і підтримку цілісності природних систем та їх функцій життєзабезпечення;

поліпшення стану навколишнього природного середовища та запобігання його забруднення;

реалізацію в області міжнародних угод та зобов'язань, що ратифіковані в Україні.

Обласна екологічна політика має реалізовуватися через відповідні місцеві програми та галузеві плани дій.

Витрати на реалізацію природоохоронних програм і заходів потребують значних коштів. Сьогодні спостерігається значна обмеженість області і країни в цілому у коштах, необхідних для поліпшення стану навколишнього природного середовища, збереження та раціонального використання природних ресурсів. Це вимагає чіткого визначення пріоритетних напрямів та проблем з метою відпрацювання реалістичних, ефективних та економічно прийнятних рішень. З цією метою, виходячи з реального екологічного стану території області, пріоритети екологічної політики слід визначати з урахуванням таких критеріїв і чинників:

погіршення стану або загрози непоправної шкоди біологічному та ландшафтному різноманіттю;

погіршення здоров'я людей через значну забрудненість довкілля;

втрата природними ресурсами якісних характеристик, зменшення їх кількості, що призводить до зниження продуктивності виробничо-господарської діяльності;

обсяг споживання природних ресурсів;

еколого-економічна ефективність природоохоронних заходів.

Також, на пріоритетність напрямків екологічної політики впливають фактори адміністративно-територіального та ландшафтно-басейнового поділу території області.

Проблеми у сфері охорони навколишнього природного середовища регіону передбачається розв'язати шляхом:

впровадження ефективного, обґрунтованого та збалансованого механізму охорони довкілля;

зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;

реалізації заходів з охорони і раціонального використання водних ресурсів, зокрема, з охорони підземних вод та ліквідації джерел їх забруднення, відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму річок та інших водних об'єктів і заходів щодо ефективності роботи систем водовідведення в районах області;

виконання робіт, спрямованих на охорону і раціональне використання земельних ресурсів, захист і реабілітацію ґрунтів;

забезпечення збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, створення репрезентативної системи територій і об'єктів природно-заповідного фонду та формування екомережі;

заохочення й підтримки наукової, інформаційної та екологічно-просвітницької діяльності, заходів з екологічного виховання й підвищення екологічної культури населення, видання науково-популярної й навчальної літератури з екологічної тематики;

узагальнення даних щодо стану навколишнього середовища, які накопичуються різними організаціями – суб'єктами моніторингу довкілля з метою надання відповідних довідок місцевим органам державної влади для забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки рішень, що приймаються.

Реалізацію природоохоронних заходів за відповідними напрямками Програми передбачено на період 2021-2025 роки.

Програмою передбачено два етапи:

I етап: 2021 – 2022 роки, II етап: 2023 – 2025 роки.

Терміни реалізації конкретних природоохоронних заходів визначаються проектно-кошторисною документацією, рішеннями органів державної влади та місцевого самоврядування.

5. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАХОДИ ПРОГРАМИ

Програма узгоджується з Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695, Стратегією розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки, затвердженою

рішенням Хмельницької обласної ради від 20.12.2019 № 49-29/2019 та Планом заходів з реалізації Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021-2023 роки, затвердженим рішенням Хмельницької обласної ради від 20.12.2019 № 50-29/2019, та планується реалізувати за такими основними напрямками:

напрям 1. Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня, екологічної безпеки - виконання заходів з охорони атмосферного повітря, охорони і раціонального використання водних ресурсів і земель;

напрям 2. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі - збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та розробка місцевих схем формування національної екологічної мережі в межах області, у тому числі: створення об'єктів природно-заповідного фонду на територіях, що відповідають умовам забезпечення ефективної охорони природних комплексів, збереження природних ландшафтів на ділянках, що мають історико-культурну цінність, збереження природних ландшафтів на землях промисловості, транспорту, зв'язку, оборони;

напрям 3. Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості - виконання науково-дослідних, проектних робіт, пропаганда екологічних знань, видання поліграфічної продукції з екологічної тематики, сприяння громадській діяльності у сфері охорони довкілля.

напрям 4. Організація системи екологічного моніторингу довкілля – розроблення та удосконалення програмних засобів для автоматизації формування інформаційних потоків, створення електронних картографічних матеріалів Хмельницької області та програмного забезпечення з їх обробки для подальшого впровадження геоінформаційної системи щодо комплексної оцінки стану довкілля, розробка програмного забезпечення для інтерактивного доступу громадськості до інформації про стан довкілля на базі геоінформаційної системи.

Виконання передбачених Програмою природоохоронних заходів можливе лише за умови сприяння їх реалізації з боку органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ і організацій, громадських організацій та населення громади.

Напрями діяльності та заходи Програми наведені у додатку 2 до Програми.

6. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ, ВИЗНАЧЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Реалізація Програми дасть можливість:

поліпшити стан навколишнього природного середовища до рівня, безпечного для життєдіяльності населення;

знизити обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;

знизити техногенне та антропогенне навантаження на водні об'єкти та запобігти забрудненню поверхневих та підземних водних об'єктів;

досягти екологічно безпечних умов для проживання населення;

припинити втрати біо- та ландшафтного різноманіття і сформувати цілісну та репрезентативну екомережу;

створити ефективну систему інформування населення з питань охорони навколишнього природного середовища та підвищити рівень екологічної свідомості громадян України;

підвищити ефективність реалізації регіональної екологічної політики в цілому.

Кліматичні умови Хмельницької області зумовлені її географічним положенням. Загалом клімат області помірно-континентальний з досить теплим літом і м'якою зимою. За даними Хмельницького обласного центру з гідрометеорології середня річна температура повітря у 2019 році становила 10,04 °С, а за останні 5 років – 8,7-10,5 °С тепла. Середня річна кількість опадів у 2019 році становила 538 мм, за останні 5 років – 336-687 міліметрів. Згідно з аналізом даних спостережень за останні п'ять років, середня температура набула тенденції до збільшення.

За даними гідрометеорологічної служби області останні роки характеризуються помітним збільшенням повеней та паводків на території Хмельницької області. Набули значного розвитку процеси підйому ґрунтових вод, що призводять до підтоплення значних територій як сільськогосподарського призначення, так і населених пунктів.

Перероблення сировини ресурсоцінних компонентів побутових відходів з 2011 року по 2019 рік зросло на 0,36-0,76 %. Захоронення значних обсягів побутових відходів обумовлює утворення і накопичення звалищного газу, який містить метан та інші парникові гази, що негативно впливає на стан атмосферного повітря та є вагомим фактором зміни клімату.

Відповідно до заходів Програми основні види діяльності, які можуть мати прямий чи опосередкований вплив на зміну клімату, це будівництво, реконструкція систем водопостачання та водовідведення і пов'язані з ними земляні, будівельні, зварювальні роботи.

Відповідно до Рекомендацій щодо включення кліматичних питань до документів державного планування визначено, що у процесі реалізації проектних рішень в атмосферне повітря надходитиме вуглекислий газ (CO₂). Проте його кількість і короткочасність впливу не здатні змінити мікроклімат території. До того ж, у процесі будівництва короткочасний і локалізований вплив на мікроклімат буде в межах будівельних майданчиків.

Заходи з пом'якшення (mitigation) та адаптації (adaptation) змін клімату згідно з Програмою включають:

- запровадження системи моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря;

- відомчий контроль викидів та режимно-налагоджувальні роботи на котлах;

- заміну палинкових пристроїв котлів (технічне переоснащення) та реконструкцію котелень комунальних підприємств області;

- збільшення (оновлення) рухомого складу електротранспорту;

- оновлення рухомого складу автотранспорту, який працює на автобусних маршрутах;
- будівництво комплексів з переробки твердих побутових відходів з елементами дегазації та рекультивації існуючих полігонів твердих побутових відходів;
- ліквідацію стихійних сміттєзвалищ.

7. ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Фінансування заходів Програми здійснюється відповідно до чинного законодавства України за рахунок коштів, виділених в установленому порядку з місцевих (у тому числі місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища) та державного (у тому числі державний фонд охорони навколишнього природного середовища) бюджетів у межах наявного фінансового ресурсу, а також інших джерел, не заборонених чинним законодавством.

Ресурсне забезпечення Програми наведено в додатку 1 до Програми.

Обсяг фінансування окремо по кожному об'єкту визначатиметься щорічно при формуванні переліку об'єктів, видатки на які здійснюються за рахунок коштів Державного та місцевих, у тому числі обласного фондів охорони навколишнього природного середовища в межах надходжень коштів до вказаних фондів.

Фінансування природоохоронних заходів визначається у встановленому порядку, виходячи із принципу пріоритетності дій по усуненню/зниженню негативного впливу на довкілля та забезпеченню екологічної безпеки, достатнього рівня фінансування окремих заходів, послідовності фінансування довгострокових проєктів.

8. КООРДИНАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ХОДОМ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Координацію між виконавцями Програми здійснює Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації.

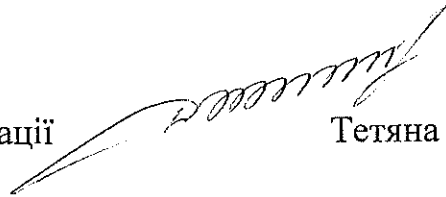
Структурні підрозділи облдержадміністрації, міські, селищні, сільські ради та райдержадміністрації аналізують хід реалізації Програми за підсумками року. Звіти щодо виконання заходів Програми за попередній рік надаються Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації області до 30 січня наступного року. Інформація повинна містити дані про заплановані та фактичні обсяги проведення робіт з кількісними та якісними показниками.

Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації щороку до 20 лютого узагальнює подану інформацію та подає звіт про реалізацію Програми обласній державній адміністрації.

Обласна державна адміністрація щорічно інформує обласну раду про хід виконання Програми.

Контроль за реалізацією Програми покладається на Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької облдержадміністрації, структурні підрозділи обласної державної адміністрації, райдержадміністрації та органи місцевого самоврядування.

Директор Департаменту природних
ресурсів та екології облдержадміністрації

Тетяна ДЗЮБЛЮК

**Ресурсне забезпечення
програми охорони навколишнього природного середовища
Хмельницької області на 2021-2025 роки**

Обсяг коштів, які пропонується залучити на виконання програми	Етапи виконання програми (роки)					Усього витрат на виконання програми (тис. грн.)
	I		II			
	2021	2022	2023	2024	2025	
Обсяг ресурсів усього, (тис.грн.), у тому числі:	262444,55	262400,0	260000,0	260000,0	260000,0	1304844,55
державний бюджет (у тому числі державний фонд охорони навколишнього природного середовища), тис. грн.	115803,96	115910	113630	113630	113630	В межах бюджетних призначень 572603,96
місцеві бюджети (у тому числі місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища), у тому числі:	140149,29	140000,0	139900,0	139900,0	139900,0	699849,29
обласний бюджет	42154,786	42100,0	41900,0	41900,0	41900,0	209954,786
сільські, селищні, міські	35162,32	35100,0	34900,0	34900,0	34900,0	174962,32
кошти не бюджетних джерел, тис. грн.	6491,3	6490,0	6470,0	6470,0	6470,0	32391,3

Директор Департаменту природних
ресурсів та екології облдержадміністрації

Тетяна ДЗЮБЛЮК

**Напрями діяльності та заходи програми охорони навколишнього природного середовища
Хмельницької області на 2021-2025 роки**

№ з/п	Назва напрямку діяльності (пріоритетні завдання)	Назва природоохоронного заходу	Термін виконання, роки	Виконавці	Джерела фінансування	Орієнтовні обсяги фінансування, тис. грн.	Очікуваний результат	
1	2	3	4	5	6	7	8	
		Заходи щодо покращення якості атмосферного повітря						
1	Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня, екологічної безпеки	1.1. Відомчий контроль викидів та режимно-налагоджувальні роботи на котлах.	2021-2025	КП «Південно-Західні тепломережі».	Кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (діоксиду вуглецю, оксиду азоту, оксиду вуглецю, діоксиду азоту, оксиду сірки та інших).	
			МКП «Хмельницьктепло комунаенерго»					
		1.2. Заміна зношених теплових мереж на попередньо ізовані труби.	2021-2025	КП «Південно-Західні тепломережі».	Місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.		
			МКП «Хмельницьктепло комунаенерго».					
		1.3. Заміна конвективних поверхонь котлоагрегатів.	2021-2025	КП «Південно-Західні тепломережі».				
			1.4. Заміна палиникових пристроїв котлів (технічне переоснащення).	2021-2025	КП «Південно-Західні тепломережі».	Кошти інших джерел.		У межах бюджетних призначень.
			1.5. Відновлення ізоляції теплових мереж.	2021-2025	МКП «Хмельницьктепло комунаенерго».			
	1.6. Збільшення (оновлення) рухомого складу електротранспорту.	2021-2025	ХКП «Електротранс», Хмельницька міська рада.	Місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.			

1	2	3	4	5	6	7	8
		1.7. Оновлення рухомого складу автотранспорту, який працює на автобусних маршрутах.	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, підприємства транспортного зв'язку.	Місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.
		1.8. Реконструкція котелень комунального підприємства «Славутське житлово-комунальне об'єднання».	2021-2025	КП «Славутське житлово-комунальне об'єднання».	Місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	
Заходи з охорони та раціонального використання водних ресурсів							
		1.9. Будівництво споруд для очищення стічних вод, що утворюються в промисловості, комунальному господарстві, інших галузях народного господарства, у тому числі: - м. Городок (II черга будівництва); - смт Летичів; - с. Климентовичі Шепетівського району (Державна установа «Шепетівська виправна колонія № 98»).	2021-2025	Департамент розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства, Городоцька міська рада, Летичівська селищна рада, Державна установа «Шепетівська виправна колонія № 98».	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Здійснення якісної очистки стічних вод. Запобігання негативним екологічним наслідкам та попередження забруднення довкілля. Запровадження сучасної технології доочистки та знезараження стічних вод.
		1.10. Будівництво систем роздільної каналізації, каналізаційних мереж і споруд на них, у тому числі: - смт Війтівці; - смт Стара Синява; - м. Кам'янець-Подільський.	2021-2025	Департамент розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства, Війтівська селищна рада, Старосинявська селищна рада, Кам'янець-Подільська міська рада.	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Уникнення забруднення довкілля, впровадження сучасних технологій та покращення якості надання послуг.

1	2	3	4	5	6	7	8
		<p>1.11. Реконструкція споруд для очищення стічних вод, що утворюються в промисловості, комунальному господарстві, інших галузях народного господарства, у тому числі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - м. Волочиск; - Хмельницький обласний госпіталь ветеранів війни; - м. Деражня; - м. Дунаївці (II черга – напірний колектор, піскоуловлювачі, каналізаційна насосна станція); - село Заставки Красилівської міської територіальної громади; - станції Ярмолинці; - м. Старокостянтинів; - смт Стара Ушиця; - село Шарівка Ярмолинської територіальної громади. 	2021-2025	<p>Департамент розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства, Департамент охорони здоров'я,</p> <p>Волочискська міська рада, Деражнянська міська рада, Дунаєвецька міська рада, Красилівська міська рада, Ярмолинська селищна рада,</p> <p>Старокостянтинівська міська рада, Староушицька селищна рада.</p>	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	<p>Здійснення якісної очистки стічних вод, попередження забруднення довкілля.</p> <p>Впровадження енергозберігаючих технологій в системах очистки побутових стоків.</p>

1	2	3	4	5	6	7	8
		<p>1.12. Реконструкція систем роздільної каналізації, каналізаційних мереж і споруд на них, у тому числі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - смт Летичів; -м. Деражня; смт Наркевичі; -смт Стара Синява; -м. Славути; -м. Кам'янець-Подільський <p>-КНП «Білогірська центральна районна лікарня»;</p> <p>- м. Хмельницький.</p>	<p>2021-2025</p>	<p>Департамент розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства,</p> <p>Летичівська селищна рада,</p> <p>Хмельницька міська рада,</p> <p>Деражнянська міська рада,</p> <p>Наркевицька селищна рада,</p> <p>Старосинявська селищна рада,</p> <p>Славутська міська рада,</p> <p>Кам'янець-Подільська міська рада,</p> <p>Славутського управління водопровідно-каналізаційного господарства,</p> <p>КНП «Білогірська центральна районна лікарня».</p>	<p>Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.</p>	<p>У межах бюджетних призначень.</p>	<p>Покращення роботи каналізаційних мереж, уникнення забруднення довкілля.</p>
		<p>1.13. Будівництво та реконструкція систем водопостачання з замкнутими циклами з поверненням для потреб технічного водопостачання стічних вод після їх водопровідного очищення та оброблення, а саме:</p> <p>Грицівська селищна рада;</p> <p>Славутське управління водопровідно-каналізаційного господарства.</p>	<p>2021-2025</p>	<p>Департамент розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства,</p> <p>Грицівська селищна рада,</p> <p>Славутська міська рада.</p>	<p>Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.</p>	<p>У межах бюджетних призначень.</p>	<p>Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки та забезпечення населення якісною питною водою.</p>

1	2	3	4	5	6	7	8
		1.14. Ліквідаційний тампонаж або переведення на регульований режим роботи самовиливних артезіанських свердловин.	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації.	Державний, місцеві бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Зниження ризику забруднення підземних вод.
		1.15. Створення водоохоронних зон з комплексом заходів спрямованих на запобігання забрудненню, засміченню та виснаженню водних ресурсів, у тому числі встановлення та закріплення меж прибережних смуг у натурі (на місцевості).	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації.	Державний місцеві бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Запобігання забрудненню водних ресурсів.
		1.16. Виготовлення паспортів водних об'єктів.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації.	Державний бюджет, місцеві бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Рациональне використання водних ресурсів.

1	2	3	4	5	6	7	8
		<p>1.17. Заходи щодо відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок, а також заходи для боротьби з шкідливою дією вод (біологічна меліорація водних об'єктів, винесення водоохоронних зон в натуру, утримування джерел, очищення русел від дерев, що потрапили до них внаслідок проходування весняних повеней, будівництво протиштовених водосховищ і дамб тощо:</p> <p>Меджибізької селищної територіальної громади; -с. Нова Синявка; -річка Смотрич у м. Кам'янець-Подільський; - річка Тростянка у місті Городок; -річка Утка в межах м. Славута; -річка Ушиця в межах Дунаєвської територіальної громади; - річка Студениця в межах с. Лопківці Новодунаєвської територіальної громади;</p>	2021-2025	<p>Органи місцевого самоврядування, підприємства, установи організації, Кам'янець-Подільська міська рада, Меджибізька селищна рада, Старосинявська селищна рада, Городоцька міська рада, Славутська міська рада, Дунаєвська міська рада, Дунаєвська селищна рада, Сатанівська селищна рада, Хмельницька міська рада, Летичівська селищна рада, Поніківська селищна рада, Комунальне підприємство Старокостянтинівський комбінат комунальних підприємств, Деражнянська міська рада, КП «Деражнянський міськводоканал».</p>	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану водойм.

1	2	3	4	5	6	7	8
		- річка Збруч на частині території Сатанівської селищної територіальної громади; - річка Південний Буг, річка Плоска в межах м. Хмельницький; - річка Південний Буг в межах Летичівської селищної територіальної громади; - річка Хомора та верхів'я водосховища в межах Понінківської селищної територіальної громади; - річка Случ та Ікопоть з в межах м. Старокостянтинів; - річка Вовк в межах м. Деражня.					
Рациональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів							
		1.18. Будівництво, розширення та реконструкція споруд, придбання та впровадження установок, обладнання та машин для перероблення та знешкодження медичних відходів.	2021-2025	Департамент охорони здоров'я.	Державний, місцевий бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Ліквідація джерел забруднення.
		1.19. Проведення робіт по очищенню об'єктів та територій, забруднених непридатними або заборонених до використання ХЗЗР (обстеження та рекультивація порушених земель).	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, Департамент природних ресурсів та екології.	Державний, місцевий бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Ліквідація джерел забруднення.

1	2	3	4	5	6	7	8
		1.20. Проведення робіт із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення непродуктивних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР) та тари від них, у тому числі з підготовки та вивезення їх з місць централізованого зберігання.	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, Департамент природних ресурсів та екології.	Державний, місцевий бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Ліквідація джерел забруднення.
		1.21. Проведення робіт із забезпечення екологічно безпечної ліквідації стихійних сміттєзвалищ шляхом збирання, перевезення, оброблення, утилізації, видалення відходів та небезпечних хімічних речовин.	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, Департамент розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства Департамент природних ресурсів та екології.	Державний, місцевий бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Ліквідація джерел забруднення.
Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду							
2.	Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі	2.1. Ліквідація лісових пожеж і пожеж торфовищ та їх наслідків.	2021-2025	Державні лісгосподарські підприємства Хмельницького ОУЛМГ.	Державний, місцевий бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Збереження, відновлення рослинного та тваринного світу.
		2.2. Ліквідація наслідків буреломів, сніголомів, вітровалів.	2021-2025	Державні лісгосподарські підприємства Хмельницького ОУЛМГ.	Державний, місцевий бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	

1	2	3	4	5	6	7	8
		2.3. Ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, органи місцевого самоврядування, землевласники і землекористувачі об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ).	Державний, місцеві бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Отримання достовірних даних про стан біологічного та ландшафтного різноманіття, визначення сучасного тваринного та рослинного світу територій та об'єктів ПЗФ.
		2.4. Розроблення проектів створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду та організації їх територій.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, органи місцевого самоврядування, науковці, громадські організації, землевласники і землекористувачі об'єктів ПЗФ.	Державний, місцеві бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Збільшення площі природно-заповідного фонду, збереження цінних ландшафтів.
		2.5. Розроблення документації із землеустрою для територій та об'єктів природно-заповідного фонду (проекти землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду) зі встановленням меж в нагуру (на місцевість).	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, органи місцевого самоврядування, землевласники і землекористувачі об'єктів природно-заповідного фонду.	Державний, місцеві бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Недопущення погіршення стану територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

1	2	3	4	5	6	7	8
		2.6. Заходи щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду та боротьби з браконьерством.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, Державна екологічна інспекція у Хмельницькій області, Хмельницький рибоохоронний патруль Управління Держрибагентства у Хмельницькій області, національні природні парки, державні лісгосподарські підприємства.	Державний, бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Збереження, відтворення та раціональне використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
		2.7. Розробка місцевих схем формування національної екологічної мережі в межах області.	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, Департамент природних ресурсів та екології.	Державний, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Збереження, відтворення та раціональне використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, виконання зобов'язань України перед ЄС.

1	2	3	4	5	6	7	8
		<p>2.8. Утримання об'єктів природно-заповідного фонду та забезпечення доглядання заповідного режиму, у т.ч.: реалізація проектних рішень з утримання, реконструкцій територій та об'єктів природно-заповідного фонду;</p> <p>встановлення і поновлення інформаційних щитів, інформаційно-охоронних та межових охоронних знаків на об'єктах природно-заповідного фонду;</p> <p>облаштування і благоустрій на об'єктах природно-заповідного фонду.</p>	2021-2025	<p>Департамент природних ресурсів та екології, органи місцевого самоврядування, землевласники і землекористувачі об'єктів природно-заповідного фонду, підприємства, установи, організації.</p>	<p>Державний місцеві бюджети, кошти інших джерел.</p>	<p>У межах бюджетних призначень.</p>	<p>Збереження, відтворення та раціональне використання типів та унікальних природних комплексів.</p>

1	2	3	4	5	6	7	8
		<p>2.9. Діяльність щодо збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, поліпшення середовища їх перебування чи зростання, створення належних умов для розмноження у природних умовах, розведення та розселення.</p>	<p>2021-2025</p>	<p>НПІ «Мале Полісся», НПІ «Подільські Товтри», Департамент природних ресурсів та екології.</p>	<p>Державний бюджет, кошти інших джерел.</p>	<p>У межах бюджетних призначень.</p>	<p>Збереження умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі. Збереження цілісності природних угруповань тварин. Недопустимість погіршення середовища перебування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин; Інвентаризація місць осередків існування популяцій тварин НПІ. Фоновий моніторинг навколишнього природного середовища.</p>

1	2	3	4	5	6	7	8
Охорона і раціональне використання ресурсів тваринного світу							
		2.10. Будівництво та облаштування притулків для утримання безпритульних тварин.	2021-2025	Органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, ВКП ЖЕК Волочиської міської ради Комунальне підприємство «СЛАВУТА - SERVIS» Славутської міської ради.	Місцеві бюджети, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Зниження ризиків виникнення небезпечних епідеміологічних ситуацій, регулювання чисельності безпритульних тварин гуманними методами. Захист тварин від жорстокого поводження.
Наука, інформація і освіта, підготовка кадрів, оцінка впливу на довкілля, стратегічна екологічна оцінка, організація праці, забезпечення участі у діяльності міжнародних організацій природоохоронного спрямування, впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища							
3.	Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості	3.1. Проведення наукових досліджень та проектних розроблень відповідно до напрямів природоохоронних заходів	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації.	Державний місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Отримання наукових розробок та обґрунтувань
		3.2. Підготовка та видання поліграфічної продукції з природоохоронної тематики.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, НПП «Подільські Товтри» НПП «Мале Полісся», державні лісогосподарські підприємства, установи, організації.	Державний бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Розповсюдження екологічних знань та інформації.

1	2	3	4	5	6	7	8
		3.3. Проведення конференцій, виставок, семінарів, фестивалів та інших заходів з питань охорони довкілля.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, спеціалізовані підприємства, наукові установи, органи місцевого самоврядування.	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Підвищення рівня екологічної культури та інформованості.
		3.4. Виготовлення та розміщення екологічної реклами.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології.	Державний бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Формування навичок бережливого ставлення до природи.
		3.5. Відкриття навчального Центру поводження з відходами в м. Хмельницький.	2021-2025	Хмельницька міська рада, ХКП «Спецкомунтранс».	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Запровадження комплексної освіти у сфері поводження з відходами.
		3.6. Розроблення програми моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, Хмельницька міська рада, Управління з питань екології та контролю за благоустроєм міста Хмельницького.	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Забезпечення дотримання вимог законодавства про охорону атмосферного повітря.
		3.7. Організація проведення оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, Департамент охорони здоров'я, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації.	Державний бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Забезпечення дотримання вимог природоохоронного законодавства.

1	2	3	4	5	6	7	8
4.	Організація системи екологічного моніторингу довіклля	4.1. Розробка та удосконалення програмних засобів для автоматизації формування інформаційних потоків.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, суб'єкти моніторингу.	Державний бюджет, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Розроблення структури і програмного забезпечення функціонування єдиної бази даних та комплексного аналізу даних.
		4.2. Створення електронних картографічних матеріалів Хмельницької області та програмного забезпечення з їх обробки для подальшого впровадження геоінформаційної системи щодо комплексної оцінки стану довкілля.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, суб'єкти моніторингу.	Державний бюджет, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Отримання еколого-інформаційних продуктів.
		4.3. Оптимізація чисельності та місць розташування точок спостережень по складових мережі спостережень.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, суб'єкти моніторингу.	Державний бюджет, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Удосконалення мереж спостережень за станом довкілля.
		4.4. Оптимізація показників, які контролюються, та періодичності їх контролю по складових мережі спостережень.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, суб'єкти моніторингу.	Державний бюджет, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Виявлення негативних змін і вироблення рекомендацій з їх усунення або ослаблення.
		4.5. Розробка та затвердження пакету регіональних нормативно-правових документів та змін і доповнень до чинних документів.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, суб'єкти моніторингу.	Державний бюджет, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Удосконалення нормативного та правового забезпечення організації робіт в обласній системі моніторингу довкілля.

1	2	3	4	5	6	7	8
		4.6. Екологічна оцінка поверхневих вод Хмельницької області.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, суб'єкти моніторингу.	Державний бюджет, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Спостереження за показниками якості поверхневих вод.
		4.7. Розробка програмного забезпечення для інтерактивного доступу громадськості до інформації про стан довкілля на базі геоінформаційної системи.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, суб'єкти моніторингу.	Державний бюджет, місцеві бюджети.	У межах бюджетних призначень.	Наявність інформаційних ресурсів ведення та надання доступу до екологічної інформації.
		4.8. Організація моніторингу якості атмосферного повітря (у тому числі придбання вимірювальних приладів).	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, Департамент освіти і науки.	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Розробка та реалізація заходів щодо охорони та поліпшення стану повітря; доступність та оперативність інформації про стан атмосферного повітря Отримання достовірних даних про стан атмосферного повітря.

1	2	3	4	5	6	7	8
		4.9. Створення системи стаціонарних та мобільних пунктів моніторингу стану атмосферного повітря, здійснення моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря: - м. Кам'янець-Подільський - м. Хмельницький.	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, органи місцевого самоврядування, Кам'янець-Подільська міська рада, Хмельницька міська рада.	Державний, місцевий бюджет, кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Виявлення та усунення екологічних проблем довкілля регіону.
		4.10. Пункт створення міжгалузевого професійного моніторингу стану довкілля та залучення до участі в ньому учнівської і студентської молоді та громадськості.	2021-2025	АТ «Хмельницькобленерго».	Кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Поліпшення у сфері атмосферного повітря.
		4.11. Створення системи моніторингу стану повітря, ґрунту та підземних вод на полігонах побутових відходів.	2021-2025	Підприємства, установи, організації.	Кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Поліпшення стану довкілля.
		4.12. Проведення контролю за станом атмосферного повітря на межі санітарно-захисної зони та на виробничій території полігонів побутових відходів.	2021-2025	Підприємства, установи, організації.	Кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Поліпшення якості атмосферного повітря на межі санітарно-захисної зони, зменшення викидів.

1	2	3	4	5	6	7	8
		<p>4.13. Організація системи дистанційного моніторингу макрофауни Хмельницької області та її впровадження, ведення кадастру тваринного світу.</p>	<p>2021-2025</p>	<p>НПП «Подільські Товтри».</p>	<p>Державний бюджет.</p>	<p>У межах бюджетних призначень.</p>	<p>Отриманий фактичний матеріал щодо видового багатства та розповсюдження великих копитних, і головне, хижих тварин (лис рудий, вовк та ін.) на території області сприятиме розробці ефективних шляхів захисту та відновлення біорізноманіття, забезпечить умови для стійкості екосистем, сприятиме підвищенню стійкості та запобігатиме виникненню та поширенню небезпечних епізоотичних захворювань. Захід сприятиме реалізації завдань Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року.</p>

1	2	3	4	5	6	7	8
		4.14. Розроблення, виготовлення та придбання систем, приладів, оснащення спеціального транспорту для здійснення контролю за кількістю та якістю поверхневих вод (Встановлення підропостів на усіх малих річках НПП «Подільські Товтри»).	2021-2025	Департамент природних ресурсів та екології, НПП «Подільські Товтри».	Державний бюджет.	У межах бюджетних призначень.	Поліпшення екологічної ситуації в області, рекреаційно-туристичної привабливості території.
		4.15. Здійснення моніторингу гранично допустимих викидів від стаціонарних джерел забруднення.	2021-2025	Підприємства, установи, організації.	Кошти інших джерел.	У межах бюджетних призначень.	Поліпшення стану довкілля.

Директор Департаменту природних ресурсів
та екології облдержадміністрації

Тетяна ДЗЮБЛЮК